

HNOS I LIKOVNA UMJETNOST

Jasna Salamon

Škola kao institucija izražava i odražava društvenu sredinu, ali i djelomično zadržava svoju autonomnost i avangardnost. Protivno nekim nastojanjima, nemoguće ju je sasvim izolirati od života, ali i poistovjetiti s njim. U toj interakciji postoji neprijeporna proturječnost koja se institucionalno ne može do kraja razriješiti; dio uzroka nalazi se u materijalnim i idejnim ograničenjima same sredine. Po prirodi stvari i zbog tromosti cjelokupnog sustava normativne promjene u škole stižu nešto kasnije nego u ostale sfere života, što i nije nužno gubitak. Tako paralelno postoje svakodnevna životna pragma i obrazovne institucije koje zadržavaju neke vlastite vrijednosti.

I naše društvo i institucionalno obrazovanje evidentno zahvaćaju intenzivne promjene. Kako se odabir novosti u obrazovanju pak, barem deklarativno, događa u području intelektualnog i obrazovnog, u prosječnog je promatrača ovih promjena, punog povjerenja u intelekt, moguća znatna doza optimizma. Pojasnimo aktualni trenutak međuodnosa odgojno-obrazovnih institucija na nižoj razini s jedne i društvene sredine s druge strane kako bismo rasvijetlili poziciju nastave likovne umjetnosti i kulture u tom sustavu te vidjeli ima li razloga optimizmu.

Zahtjev za usklađivanjem svekolikih životnih standarda u Hrvatskoj sa standardima europske zajednice na području odgoja i obrazovanja doveo je do izrade *Plana razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. - 2010.*, koji je Vlada Republike Hrvatske usvojila 9. lipnja 2005. s namjerom "podizanja kvalitete i unaprjeđenja sustava odgoja i obrazovanja na svim razinama". Navedenom dokumentu uslijedio je *HNOS, Hrvatski nacionalni obrazovni standard Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta*, s ciljem razvijanja "škole po mjeri učenika". Kao osnovu promjenama u programiranju i načinu rada u osnovnom školstvu HNOS "uvodi rasterećenje učenika uklanjanjem suvišnih obrazovnih sadržaja, suvremeni način poučavanja temeljen na istraživačkoj nastavi, samostalnom i skupnom radu te primjenjivom znanju i vještinama". Potonji je dokument postao temelj i komplement *Nastavnom planu i programu* za osnovne škole u Republici Hrvatskoj koji je na snazi od 3. kolovoza 2006. Prilagodba *Nastavnog plana i programa* za srednje škole HNOS-u tek predstoji.

Osim stjecanja svestranih znanja, ciljevi odgoja i obrazovanja prema planu i programu osnovne škole načelno pripadaju općim obrazovnim

vrijednostima: “poticati i kontinuirano unaprjeđivati intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni, duhovni razvoj učenika u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima”. U tom je smislu neupitna opća odrednica odgojno-obrazovnog i nastavnog rada prema HNOS-u: “usmjerenost poučavanja na učenika pojedinca”. Štoviše, ciljevi koji određuju ključne aspekte likovne pismenosti i povezanost percepcije, likovnoga stvaralaštva i učenja đaka osnovca vrlo su ambiciozno proklamirani i odnose se na ove temeljne sadržaje:

“1. Likovna umjetnost, likovne tehnike, društvo i okolina

Učenici će biti u mogućnosti razumjeti vizualni jezik i posebnosti umjetničkih vrsta te likovne tehnike kao i međusobne odnose i njihove socijalizirajuće i ekološke sadržaje.

2. Vještine

Učenici će steći vještine potrebne za likovno oblikovno i tehničko likovno izražavanje, rješavanje vizualnih problema i prenošenje likovnih ideja i rezultata, zajednički rad te vrednovanje rezultata.

3. Znanje

Učenici će steći znanje i razumijevanje slikarstva, kiparstva, arhitekture, primijenjenih umjetnosti, dizajna i novih medija koje će upotrijebiti za likovno izražavanje i proširivanje kompetencija vizualnoga mišljenja.

4. Stavovi

Učenici će se poticati u različitim dimenzijama likovne nadarenosti i dijelovima kreativnoga procesa koji podržavaju divergentno mišljenje i primjenu umjetničkih, likovno-tehničkih i tehnoloških spoznaja.”

U istom *Nastavnom planu* specifičnosti predmeta likovne kulture, osim drugog stavka koji glasi “omogućiti individualno istraživanje odnosa likovnih i vizualnih elemenata na brižljivo

odabranim primjerima hrvatske i svjetske likovne baštine, te u samostalnom likovnom izražavanju” sasvim lijepo mogu zamijeniti posebna određenja bilo kojeg nastavnog predmeta. To su odrednice: “poticati mehanizme kreativnoga razmišljanja i izražavanja u korelaciji s nastavnim sadržajima drugih predmeta; razvijati individualni pristup učitelja svakom učeniku kao samostalnoj i neovisnoj osobnosti; utjecati posebnosti nastavnih sadržaja, nastavnih sredstava i situacija na razvoj opažanja, oblikovnoga mišljenja i stvaralačkoga ponašanja učenika”.

Nadalje, nastavni predmet likovna kultura u osnovnoj školi obuhvaća sljedeća područja: “crtanje, slikanje, grafiku, modeliranje i građenje te dizajn, povezujući funkcionalno sadržaje svih navedenih područja. U skladu s tim područjima organizirane su obvezne i izborne nastavne teme: *Točka i crta, Ploha, Boja, Površina, Masa/volumen i prostor* koje su zajedničke za sve razrede. Takvom se podjelom određuje je li riječ o oblikovanju na plohi (crtanje, slikanje, grafika), prostornom oblikovanju (modeliranje i građenje), liniji (plošna) ili linijskome (prostorna linijski istanjena masa). Za svaku nastavnu temu navedeni su ključni pojmovi (likovni problemi vezani uz likovni jezik) koji se obrađuju u nastavnim jedinicama...” U tekstu zatim slijedi detaljna razrada operativnog programa rada u nastavnom predmetu likovna kultura.

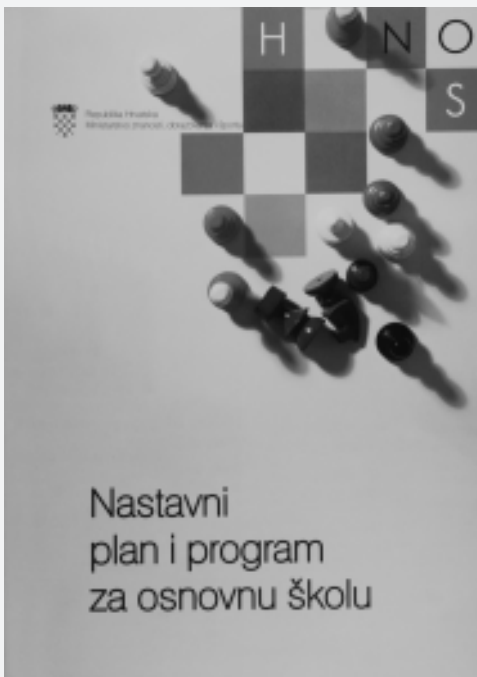
Svedemo li ove preopsežne i često redundante načelne odredbe na nekoliko bitnih, uvažavajući temeljne sadržaje, specifičnosti i područja likovne kulture u osnovnoj školi, uočiti ćemo da iz njih, uz visoki nivo aspiracija naprosto izbija optimizam. Ciljevi i zadaci i trebaju biti ambiciozni. Ne postavimo li ih visoko, nećemo pos-

tići ni one mnogo skromnije. No, čini se da bi (i opet) razloge za mogući relativni neuspjeh provedbe HNOS-a mogli potražiti i pronaći u razlici, odnosno u suprotnosti između razina aspiracije i razina inspiracije odlučujućih faktora u društvu i školi.

Malo detaljnija razrada *HNOS-a* i komplemenarnog mu *Plana i programa likovne umjetnosti za osnovne škole* pokazuje izvjesne logičke nedosljednosti i nedorečenosti, a cjelokupnom programu nedostaje prateća materijalna i profesionalna logistika. Krenimo od pojmova: u *HNOS-u* za likovnu umjetnost vlada pojmovni mutež. Tekst obiluje stranim riječima, a pojmovi su nedosljedno korišteni i nedefinirani. U programu za osnovnu školu suviše je apstraktnih, nerazumljivih pojmova i pojmova uopće. Želimo li poraditi na kvaliteti i intenzitetu nastave, onda nužno moramo smanjiti kvantitetu obveznih sadržaja. Pod stranim i neodređenim riječima često se krije konfuzija, primjerice

“oblikovanje prostornih površina”, “sklad i harmonija” itd. Pojmovi kao što su ploha, linija, točka, volumen, prostor, masa, tema, sadržaj, motiv, dimenzija, mjera, tonsko, toplina i dinamičnost boje itd. uslijed višeznačnih uporaba u nastavi ne postaju trajno postignuće učenikova znanja, nego, naprotiv, stvaraju trajnu zbrku na svim obrazovnim razinama, još i u studentskim i nastavničkim glavama. I inače su definicije pojedinih pojmova u različitim nastavnim predmetima osnovne škole različite, ponekad i oprečne, a uporaba pojmova nedosljedna. Korelacija likovne kulture i matematike, fizike, kemije itd. trebala bi biti čvršća u tom smislu da se jednom usvojeni pojam jednoznačno koristi u svim nastavnim područjima. U usvajanju pojmova bolje je ostati na intuiciji i neznanju nego kasnije ispravljati “krive Drine”. Treba ili od početka jednoznačno definirati pojmove ili ih uopće ne definirati, nego ih određivati samo njihovom uporabom u kontekstu, prigodno ih imenovati, tj. koristiti samo usput. Komparacija programa likovne i glazbene kulture za početne razrede vrlo je poučna: u glazbenoj kulturi više je slobode i kreacije, uživanja u reprodukciji i interpretaciji, gdje izostaje svako moranje, svaka apstrakcija ili bilo kakvo učenje definicija. Apstraktne pojmove bolje je osvijestiti kasnije, u konzistentnom racionalnom pristupu, poštujući pritom postupnost. Dakle, bolje je pojmove uvoditi na višim razinama, ali ih onda dosljedno definirati. *HNOS* nadalje pati od ponavljanja likovnih primjera ilustracija - nije jasno zašto bi se ionako reducirani primjeri likovnih djela, pokazani u nižim razredima, ponavljali u višim razredima, umjesto da se koriste novi.

I danasve, broj nastavnih sati propisan planom za osnovnu školu demantira ostvarivost ovakvih ambicioznih ciljeva. Likovna kultura svodi se na jedan nastavni sat tjedno i možda izvan-

nastavne aktivnosti (po dva sata izborne nastave od petog do osmog razreda odnosi se na svih 13 predmeta). Zbog posebnih metoda i postupaka u nastavi likovne kulture nastava se organizira u bloku svakoga drugog tjedna (vjeronauk ima dva sata tjedno). Želimo li kontinuitet u nastavi uz primjenu suvremenih metoda, te interaktivnost i kompetentnost, neophodno je likovnoj kulturi u osnovnoj školi vratiti onaj jedan nedavno joj oduzeti nastavni sat tjedno. Sljedeće, broj učenika u razredu (i do 40) prevelik je da bi nastavnici mogli individualno raditi ili s nadarenim ili s posebnim ili s prosječnim pojedincem. Taj je broj učenika prevelik i za tradicionalnu, frontalnu nastavu. Dakle, u svrhu provedivosti proklamiranoga potrebno je standardizirati funkcionalan broj učenika u razredima. Standardi opreme učionica ponegdje se čine utopijom jer su tekuća voda i prirodno osvjetljenje u kabinetu ili u učionici, pa i sam prostor, često nedostižni ideali. Visoke cijene pribora i materijala potrebnih u nastavi likovne kulture bacaju ovu stavku u nekim školama na posljednje mjesto prioriteta, čak iza nabavke namještaja.

Najosjetljivija tema u nizu pretpostavki uspješne realizacije programa rada odnosi se na izvođače nastave. Stručna zastupljenost pokazuje šarenilo: u nastavi likovne kulture danas rade nastavnici s visokom i višom stručnom spremom svih likovnih struka, ali ima i učitelja razredne nastave, nastavnika biologije, tjelesne kulture, povijesti, hrvatskog jezika, mađarskog

jezika, kemije, zatim grafičkih inženjera i inženjera tekstila, radnika sa srednjom glazbenom školom, studenata i kvalificiranih radnika!

Nastavnici likovne kulture imaju prosječno dvadeset godina radnog iskustva, a dio njih radi na više škola. Osim toga, formalno obrazovanje je jedno, a stručna osposobljenost za provedbu programa nešto sasvim drugo. U razredu bi, osim što su formalno osposobljeni, trebali raditi osviješteni nastavnici koji koriste nove interaktivne metode i postupke. Stručna osposobljenost takva profila pretpostavlja povećanu kompetentnost nastavnika na svim područjima. Ona se neće bitno povećati sve dok se ne promijeni sustav vrednovanja nastavnikova rada u kontekstu društvene cjeline. Tu započinje i prestaje svaki optimizam.

Korištena literatura:

1. *Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. - 2010.* Vlada Republike Hrvatske, usvojen 9. lipnja 2005.
2. *HNOS, Opće odredbe*, Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
3. *HNOS za likovnu kulturu u osnovnoj školi*, Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 21. lipnja 2005.
4. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb, kolovoz 2006.